

„Dzienniczek duchowy” Alfonsa Mańki OMI inspiracją w tworzeniu konferencji ascetycznej zaadresowanej do alumnów wyższego seminarium duchownego

Wstęp

Głoszenie słowa Bożego w Kościele nie jest oderwane od konkretnych postaw ludzi świętych. Postrzegani są oni jako gotowe wzorce do naśladowania. Przy tym należy zaznaczyć, że „wzór osobowy nie zakłada stanu absolutnej doskonałości, nie jest zbiorem idealnych cech, szczegółowych norm i zasad postępowania człowieka, lecz przede wszystkim zawiera w sobie chrześcijański wymiar «bycia sobą», ukazując go wśród różnych sytuacji i zmieniających się uwarunkowań”¹. Zatem, aby w przepowiadaniu pokazać świętego w jego egzystencjalnej pełni, w sposób ubogacający słuchaczy, trzeba sięgać do źródeł, czyli do jego własnych pism oraz świadectw współczesnych mu osób².

Postawa życia kleryka Alfonsa Mańki OMI (1917-1941) jest uniwersalnym paradygmatem dla chrześcijan. Szczególnie dla tych, którzy weszli na drogę formacji kapłańskiej. Wzorec osobowy Mańki może stać się dla nich twórczą inspiracją, zwłaszcza, że pozostawił po sobie „Dzienniczek duchowy”, zapiski, w których zawiera swoje doświadczenie Boga. Wydaje się on dobrym źródłem w przygotowaniu materiałów formacyjnych dla odpowiedzialnych za wychowanie alumnów zamierzających przyjąć święceń prezbiteratu.

W tym artykule zostanie zaprezentowany „Dzienniczek duchowy” Mańki jako źródło stanowiące pomoc w opracowaniu konferencji ascetycznych dla kleryków wyższych seminariów duchownych. W pierwszej kolejności zostanie opisana struktura „Dzienniczka duchowego”. Następnie zostaną wyróżnione elementy wchodzące w skład w konferencji ascetycznej. Na koniec zaś znajdzie się kilka propozycji tematycznych pomocnych w skonstruowaniu konferencji ascetycznej w oparciu o „Dzienniczek duchowy” kleryka Alfonsa.

Struktura tekstu oraz krótka charakterystyka stylu językowego „Dzienniczka”

Mańka był klerikiem przygotowującym się do święceń prezbiteratu. Do zgromadzenia Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej wstąpił w 1937 r. Jego mistrzem w nowicjacie był bł. Józef Cebula OMI. Drogę do święceń brutalnie przerwały mu wydarzenia związane z II Wojną Światową. Zmarł 21 stycznia 1941 r. w obozie koncentracyjnym Mauthausen-Gusen. Miał 23 lata.

Od początku formacji zakonnej prowadził dziennik. W jego skład wchodzi siedem zeszytów, każdy posiada osobny tytuł (poza zeszytem szóstym, który nie został opatrzony tytułem). Tak według kolejności: „Recapitulatio diei” (15.09.1937-31.09.1938), „Brewiarz” (15.09.1937 – brakuje daty przy ostatnim wpisie), „Recapitulatio meditationis” (21.09.1937-20.02.1937), „Medytacja sulpicjańska” (5.11.1937 – brak daty przy ostatnim wpisie), „Recapitulatio meditationis czytania duchownego” (21.02.1938-1.09.1938), „Tajemnica bytu” (10.02.1938-21.04.1939).

W „Recapitulatio diei” autor ocenia pod względem duchowym jakość bieżącego dnia. Dokonuje również oceny rozwoju swojego życia wewnętrznego. W „Brewiarzu” komentuje Psalm od numeru pierwszego do szesnastego. „Recapitulatio meditationis” służy prezentacji

¹ I. Kosmana, *Homilia hagiograficzna pół wieku po „Vaticanum II”*, Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie 20/1-2 2013, s. 74.

² Por. Tamże, s. 74-75.

tematu medytacji. Autor w tej części zdaje również relację z przebiegu modlitwy myślniej, notuje najważniejsze wnioski oraz zapisuje praktyczne postanowienie. W „Recapitulatio meditationis czytania duchownego” Mańka podsumowuje przeczytane przez siebie treści o charakterze duchowym, głównie dzieła ascetyczne. W zeszycie szóstym umieszcza luźne notatki prawdopodobnie z wykładów, osobistych rozmów z wychowawcami oraz z lektury różnych książek. Dla przykładu można znaleźć wpis: o pracy, o przesadnej pobożności, o stosunku zakonników do świeckich, o miłości etc. W ostatniej części dziennika, w „Tajemnicy bytu”, porusza osobiste kwestie związane z szczególnymi doświadczeniami duchowymi. Znajdują się tu postanowienia z rekolekcji, intencje mszalne, umartwienia.

Najbogatsza w treść jest część pierwsza dzienniczka. Z kolei najmniej informacji znajduje się w ostatnim zeszycie.

W 1937 r. Mańka miał dwadzieścia lat. Stosowany przez niego język jest właściwy dla jego wieku³. Odznacza się naiwnością i prostotą. Nie stosuje wyrafinowanych ozdobników ani wyszukanych form. Słowa przez niego używane są powszechne. W praktykowanym przez siebie stylu pisarskim nie przejawia talentu. Ogólną ocenę zaniżają notoryczne powtórzenia. Często brakuje zgrabnych połączeń pomiędzy jedną a drugą myślą. W tekście wyraźny jest pośpiech. Prawdopodobnie autor po zapisaniu refleksji nie dokonywał żadnych korekt. Zapewne nie kompilował tekstu na brudno, by później przepisać go do właściwego zeszytu, w ten sposób dążąc do lepszej formy języka. Być może nie miał na to czasu lub brakowało mu chęci. Dominuje patos. We współczesnych czasach zostałby oskarżony o stosowanie nowomowy kościelnej. Słowa sterylne, hermetyczne, zrozumiałe osobom poruszającym się w przestrzeni wiary katolickiej. Prawdopodobnie typowe dla tego okresu w historii. Wiele wskazuje na to, że Mańka starał się kopiować styl od wielkich mistyków. Łatwo tu znaleźć słabej jakości kalki przeniesione od mistyków hiszpańskich lub innych wielkich autorów tekstów ascetycznych.

Jakkolwiek niedoskonałości językowe nie osłabiają wartości materialnej tekstu. Nawiązując zaś do myśli Ignacego Kosmana, która została zamieszczona we wstępie artykułu, „wzór osobowy nie zakłada stanu absolutnej doskonałości (...), lecz przede wszystkim zawiera w sobie chrześcijański wymiar «bycia sobą»”. Mańka zachował autonomię pisarską tzn. wyrażona tu myśl pochodzi od niego. „Dzienniczek” jest jego twórczym wyrazem pragnienia budowania relacji z Panem Bogiem oraz chęci służenia Mu jako zakonnik-kapłan w zgromadzeniu Misjonarzy Oblatów Maryi Niepokalanej. „Dzienniczek duchowy” jest zatem wiarygodnym źródłem, w którego oparciu można budować konferencje ascetyczne dla formowanych w seminariach duchownych.

Konferencja ascetyczna

Zanim zostaną zaprezentowane przykładowe tematy konferencji ascetycznej zbudowanej w oparciu o „Dzienniczek duchowy” Mańki należy wyjaśnić na czym polega specyfika tej formy przepowiadania.

Konferencja, jak podaje Zbigniew Adamek, różni się od kazań i homilii sposobem ujęcia tematu oraz długością⁴. Konferencja powinna trwać około 40 min. Istotne w niej jest rozumowe uzasadnienie głoszonej prawdy. Dotyczy zwykle spraw, o których Objawienie nie mówi wprost. Mieści w sobie pragmatyczne rady życiowe. Nawołuje do nawrócenia.

³ Zob. S. Adamkiewicz, *Edukacja w II Rzeczypospolitej*, [w:] <https://niepodlegla.gov.pl/o-niepodleglej/edukacja-w-ii-rzeczypospolitej/> (16.01.2021 r.); Tenże, *Jaka edukacja w Niepodległej*, Sulejówkę 2019, [w:] <https://muzeumpilsudski.pl/wp-content/uploads/2020/02/MJP20200128-Jaka-edukacja.pdf> (16.01.2021 r.).

⁴ Por. Z. Adamek, *Homiletyka*, Tarnów 1992, s. 131.

Z kolei określenie „ascetyczna” wiąże się z słowem ascetyzm („askesis”), które oznacza artystyczne i staranne przerabianie bądź obrabianie grubego materiału⁵. W starożytnej Grecji asceci byli nazywani „askite”, co oznacza upór w regularnym realizowaniu ćwiczeń gimnastycznych. Stąd często słowo to kojarzy się z procesem hartowania niezbędnym do osiągnięcia zwycięstwa na arenie sportowej⁶. Termin „askeo” został jeden raz użyty w Piśmie Świętym (zob. Dz 24, 16). Św. Paweł określa nim ascetyczne, trudne, wypełnione wstrzemięźliwością i nieustannymi wyrzeczeniami życie, by osiągnąć duchowo-moralną doskonałości poprzez wypełnianie i realizację nauki Chrystusa.

Filon wyjaśnił różnicę, jaka zachodzi pomiędzy cnotą ascetyczną a cnotą naturalną. W jego opinii cnotę naturalną można zrealizować bez większych wysiłków jako dar Boży. Natomiast cnotę ascetyczną osiąga się na drodze wielkich wysiłków. Asceta nie jest człowiekiem doskonałym, lecz doskonalącym się. Asceza prowadzi do takiej cnotliwości, jaką człowiekowi umożliwia jego natura⁷.

Papież Benedykt XVI, podczas przemówienia na placu św. Piotra w Watykanie, w 2010 r. w Niedzielę Dobrego Pasterza zachęcał wiernych do praktykowania ascezy. Szczególnie zapraszał do tego kapłanów. Wówczas powiedział: „W tym Dniu szczególnej modlitwy o powołania wzywam szczególnie kapłanów, ażeby mobilizowani przez Rok Kapłański, czuli się zobowiązani do «silniejszego i intensywniejszego świadectwa Ewangelii w dzisiejszym świecie» (List ogłaszający Rok Kapłański). Niech pamiętają, że kapłan «kontynuuje dzieło Odkupienia na ziemi»; niech potrafią chętnie zatrzymywać się przed tabernakulum; niech przyłgną «całkowicie do swego powołania i misji poprzez surową ascezę»; będą gotowi słuchać i przebaczać; kształcą po chrześcijańsku powierzony sobie lud; pielęgnują z troską «kapłańskie braterstwo» (por. tamże)”⁸.

Konferencja ascetyczna jest zatem mową motywującą słuchacza do podjęcia się trudnego, wypełnionego wstrzemięźliwością i wyrzeczeniami życia oraz do trwania na drodze doskonalenia się w swoim człowieczeństwie. Szczególnie zaś konferencja ascetyczna powinna być kierowana do duchownych oraz przygotowujących się do święceń diakonatu i prezbiteratu, aby wzmacniać ich gorliwość w radykalnym naśladowaniu Chrystusa i Jego Ewangelii. Treści zawarte w „Dzienniczku duchowym” wydają się na tyle poprawne, aby w oparciu o nie opracować szereg tematów ascetycznych przeznaczonych dla alumnów wyższych seminariów duchownych. Wcześniej jednak należy ocenić wartość chrystocentryczną tekstu.

Chrystocentryczna wartość tekstu

Konferencja ascetyczna może być budowana w oparciu o pisma człowieka, który uchodzi za wzór osobowym, pod warunkiem, że ich tekst jest chrystologicznie wartościowy. Święci bowiem kształtowali swoje życie „przez Chrystusa, w Chrystusie i z Chrystusem”. Dzięki temu są pośrednikami między Bogiem i ludźmi. Ponadto są narzędziami w rękach Boga. Przez nich Bóg objawia swoją Chwałę i swoją Miłość. Jak podaje Wacław Świerzawski, kanonizowani i błogosławieni są świadkami „wielmożnych dzieł Boga, które

⁵ Por. Z. Węcławski, *Słownik grecko-polski*, Lwów 1929, s. 108.

⁶ Por. J. Kadyłak, *Asceza i jej wpływ na kształtowanie duchowości prawosławnej*, „Rocznik teologiczny ChAT”, 1-2 (2010), s. 210. Zob. J. Hadryś, *Asceza w doświadczeniu duchowym Teresy z Lisieux oraz Teresy z Los Andes*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 24 (2010), s. 175-190.

⁷ Zob. J. Kadyłak, dz. cyt., s. 211.

⁸ Benedykt XVI, *Surowa asceza i kapłańskie braterstwo*, w: <https://info.wiara.pl/doc/509667.Surowa-asceza-i-kaplanskie-braterstwo> (16.01.2021 r.).

nie mogą być nigdy zapomniane. W związku z tym, ich zadaniem jest żyć życiem Chrystusa⁹. To On jest podstawą wszelkich inspiracji i poruszeń jakich doświadczyli.

Jak wskazuje Aleksandra Witkowska, święci są natchnieniem, wzorcem, konkretnym itinerarium w drodze do Chrystusa¹⁰. To oni są ludźmi, którzy urzeczywistnili w swym życiu własne pragnienie doskonałości, a przez to wywołują u słuchaczy podobną chęć, motywują ich do konkretnych działań, które mogą uczynić z nich naśladowców, czyli dojrzałych (dojrzewających) duchowo chrześcijan¹¹.

Stąd przepowiadanie, konferencja ascetyczna, musi kierować się zasadą chrystocentryzmu¹². Według Kazimierza Panusia była ona powszechnie stosowana przez Kościół patrystyczny. Przez pewien czas została zapomniana, wróciła jednak w XX wieku¹³. Josef Andreas Jungmann SJ (1889–1975) w latach trzydziestych postulował skoncentrowanie kaznodziejstwa wokół Chrystusa jako punktu centralnego. Z Niego prawdy wiary otrzymują jasne światło¹⁴. To Jezus zbawia, nie eksponowany święty, czy myśl zawarta w jego duchowych pismach (por. Dz 4, 12)¹⁵.

Warto zatem określić aspekty treściowe chrystocentryzmu, które mogą pomóc w krytycznym spojrzeniu na pisma duchowe kłeryka Mańki. Trzy wydają się konstytutywne:

- Chrystus jest głównym podmiotem tekstu. Każdy kto służy Chrystusowi, powinienem jak najlepiej aktualizować Jego Ewangelię. Przeciwnością chrystocentryzmu jest antropocentryzm.

Przykładowe wątki zaczerpnięte z „Dzienniczka duchowego”:

- w Nim (w Jezusie) złożyłem całą swą ufność (s. 11);
- Dzisiejszy dzień napełnił mą duszę spokojem, czuję, że przez ten dzień zbliżyłem się do Jezusa, chociaż mam dużo jeszcze, dużo niedoskonałości (s. 14);
- Spędziłem te chwile gorliwie dla Jezusa, z Nim odprawiłem wszystkie dzisiejsze ćwiczenia... (s. 16);
- Jak słodko jest ponosić ofiary dla Jezusa. Jak miłe jest życie zjednoczenia z Jezusem (s. 33).

⁹ W. Świerżawski, *Homilia hagiograficzna w posoborowej odnowie życie chrześcijańskiego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 2-3 (1970), s. 144.

¹⁰ Por. A. Witkowska, *Wstęp*, [w:] *Hagiografia Polska. Słownik bio-bibliograficzny*, R. Gustaw (red.), t.1., Poznań-Warszawa-Lublin 1971, s. 29-30.

¹¹ Por. J. de Voragine, *Złota Legenda. Wybór*, tłum. J. Pleziowa, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1983.

¹² Romuald Łukaszyk podał następującą definicję: „Chrystocentryzm, pogląd lub postawa, zgodnie z którymi Jezus Chrystus jako Bóg-Człowiek jest punktem centralnym całej rzeczywistości świata rozumnego, przede wszystkim człowieka, jego działania; w sensie przedmiotowym – polega na ześrodkowaniu przez Boga w Chrystusie, jako centrum historii zbawienia, dzieła stworzenia, objawienia, odkupienia, zbawienia i pełni eschatycznej człowieka; w sensie formalnym polega na koncentracji wszystkich zagadnień teologicznych, antropologicznych i kosmologicznych wokół idei Boga objawiającego się w Jezusie Chrystusie, zgodnie z zasadą Jego działania w historii zbawienia (...); w sensie podmiotowym – jest podstawą egzystencjalną, charakteryzującą się tzw. chrystokształtną formacją życia osobistego i wspólnotowego”. *Chrystocentryzm*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. III..., k. 296.

¹³ Do niedawna mówiono o świętych w kontekście ich męczeństwa lub dokonanych przez nich cudów. Jak podaje Panuś, w jednym i drugim przypadku chodziło kaznodziei o ukazanie modelu parenetycznego. Mówiono dla zbudowania słuchaczy. Dominował ton moralizatorski. Brakowało obiektywnej oceny postawy życia świętego. Por. K. Panuś, *Chrystocentryczne przepowiadanie hagiograficzne*, [w:] *Głosy Pana Jezusa Chrystusa. Treść przepowiadania*, red. H. Sławiński, Kraków 2017, s. 266.

¹⁴ Por. Tamże, s. 270.

¹⁵ Więcej na temat chrystocentryzmu w przepowiadaniu: J. Twardy, *Chrystocentryzm w kaznodziejskiej posłudze słowa*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 40 (2007) z. 1, s. 50-64.

- Zawartość treściowa refleksji powinna prowadzić do Chrystusa. Jego Ewangelia jest najlepszą odpowiedzią na problemy egzystencjalne człowieka.

Przykładowe wątki zaczerpnięte z „Dzienniczka”:

- Ten aspekt realizowany jest w dość charakterystyczny sposób. Wiele wpisów rozpoczyna się imieniem Jezus. W ten sposób autor wydaje się powierzać wszystkie swoje egzystencjalne wyzwania Chrystusowi. Ślady tego aspektu są również obecne w rozważaniach pisanych w relacji do różnych nabożeństw, np. Drogi krzyżowej (s. 206-222) czy nabożeństwa do Serca Pana Jezusa (s. 236). Należy przypomnieć, że „Dzienniczek” był pisany w latach 30. XX wieku. Z tego powodu nie ma pełnego odniesienia do chrystocentryzmu Jungmanna. Mimo to jego ujęcie jest obecne w duchowości Mańki.
- Chrystocentryzm nierozzerwalnie związany jest z teocentryzmem. Jego wyrazem powinno być przybliżanie Ojca Pana naszego Jezusa Chrystusa.

Przykładowe wątki zaczerpnięte z „Dzienniczka”:

- Po południu byliśmy na przechadzce, w jednym z okolicznych kościołów, który mi się bardzo podobał i wyrwał mnie jakby z tego zniechęcenia, że czułem się znacznie podniesiony na duchu i miłości względem Stwórcy (s. 11);
- Dzień spędziłem jak każdy inny, jednak z małą gorliwością w ćwiczeniach duchownych, co do całkowitego oddania się Bogu (s. 14);
- Tyle łask mi Bóg dzisiaj udzielił, a ja nie wszystkie wykorzystałem (s. 17);
- Cały dzień strawiłem na walce z oziębłością, wzbudzałem często akty zupełnego oddania się Bogu, ofiarowania Mu się jako całopalna ofiara Jego miłości, pragnę więc tylko, aby spuścił ogień swej miłości, który by strawił swą ofiarę (s. 40).

Ponadto autor pisze o ufności Bogu, o tęsknocie za dobrą relacją z Jezusem, o życiu z Nim w przyjaźni. Na podstawie tej analizy można stwierdzić, że treści zawarte w „Dzienniczku” są chrystocentryczne. Spełnia on zatem kryteria dobrego źródła dla przepowiadania, w tym dla konferencji ascetycznej.

Tematy konferencji ascetycznej

Skoro „Dzienniczek duchowy” jest materiałem źródłowym w oparciu, o który można tworzyć konferencje ascetyczne, warto zaproponować kilka tematów. Oto kilkanaście przykładów:

1. Sposób na zmaganie się ze swoimi słabościami
2. Przeszkody w przezwyciężaniu wad
3. Cel budowania poprawnych relacji ze współbraćmi
4. Istota ślubów zakonnych
5. Sposób na uświęcenie,
6. Cel nabożeństwa do Niepokalanej
7. Skutki utożsamienia się z Chrystusem cierpiącym
8. Rodzaje umartwienia
9. Cel przeżywania dni postnych

10. Znaczenie milczenia
11. Sposób na darowanie urazów
12. Warunki męstwa
13. Istota gorliwości
14. Cel odmawiania brewiarza
15. Przeciwności na drodze zaufania Bogu
16. Niebezpieczeństwa związane z odrzuceniem nabożeństwa do Serca Jezusa
17. Przeszkody w realizowaniu kapłaństwa na wzór kapłaństwa Chrystusa

Przedstawienie schematu konferencji ascetycznej dla wyżej podanych propozycji tematów mija się z celem. Istotą artykułu jest bowiem udowodnienie racji, że „Dzienniczek duchowy” jest wartościowym źródłem dla tej formy przepowiadania. Jak widać, same tematy stanowią zachętę dla podjęcia indywidualnych poszukiwań bądź rozwinięcia już zaproponowanych zagadnień.

Spotkanie z Bogiem opisane, a wcześniej przeżyte, przez kleryka Alfonsa Mańkę OMI jest aktualne. Z tego powodu jego „Dzienniczek” stanowi wartościową propozycją dla ojców duchowych, wychowawców, prefektów wyższych seminariów duchownych. Jest wiarygodnym, chrystocentrycznym wsparciem pomocnym w konstruowaniu konferencji ascetycznej zaadresowanej dla alumnów. Cnoty wzorcowe dla młodych mężczyzn przed niemal stu laty nie straciły na wartości. Podobnie aktualna jest tęsknota za świętością. Warto zatem korzystać z tego źródła. Może okazać się solidną inspiracją w drodze do kreatywnych rozwiązań w przepowiadaniu formacyjnym.

Bibliografia

- Adamek Z., *Homiletyka*, Tarnów 1992.
- Adamkiewicz S., *Edukacja w II Rzeczypospolitej*, [w:] <https://niepodlegla.gov.pl/o-niepodleglej/edukacja-w-ii-rzeczypospolitej/> (16.01.2021 r.).
- Adamkiewicz S., *Jaka edukacja w Niepodległej*, Sulejówek 2019, [w:] <https://muzeumpilsudski.pl/wp-content/uploads/2020/02/MJP20200128-Jaka-edukacja.pdf> (16.01.2021 r.).
- Benedykt XVI, *Surowa asceza i kapłańskie braterstwo*, [w:] <https://info.wiara.pl/doc/509667.Surowa-asceza-i-kaplańskie-braterstwo> (16.01.2021 r.).
- Hadrys J., *Asceza w doświadczeniu duchowym Teresy z Lisieux oraz Teresy z Los Andes*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 24 (2010), s. 175-190.
- Kadyłak J., *Asceza i jej wpływ na kształtowanie duchowości prawosławnej*, „Rocznik teologiczny, ChAT”, 1-2 (2010), s. 209-232.
- Kosmana I., *Homilia hagiograficzna pół wieku po „Vaticanum II”*, *Studia Koszalińsko-Kołobrzeszkie* 20/1-2 2013, s. 73-83.
- Łukaszyk R., *Chrystocentryzm*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. III..., k. 296.
- Mańka A., *Dzienniczek duchowy*, Lubliniec 2017.
- Panuś K., *Chrystocentryczne przepowiadanie hagiograficzne*, [w:] *Głosy Pana Jezusa Chrystusa. Treść przepowiadania*, red. H. Sławiński, Kraków 2017, s. 261-280.
- Świerżawski W., *Homilia hagiograficzna w posoborowej odnowie życia chrześcijańskiego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 2-3 (1970), s. 139-148.
- Twardy J., *Chrystocentryzm w kaznodziejskiej posłudze słowa*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 40 (2007) z. 1, s. 50-64.
- Voragine de J., *Złota Legenda. Wybór*, tłum. J. Pleziowa, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1983.
- Węcławski Z., *Słownik grecko-polski*, Lwów 1929.

Witkowska A., *Wstęp*, [w:] *Hagiografia Polska. Słownik bio-bibliograficzny*, R. Gustaw (red.), t.1., Poznań-Warszawa-Lublin 1971.